

ХАЛЬМИ КҮҮКД УЛСИН ТАНЬГЧИН ХУРТ

Одахн Элст балгсн таньгчн күүкд улсин хург болв. Орун наамн часас авн райод болгчн ас ирсн делегатир хдбчнр, сакманшикүд, сзалчнр, тугьчнр, эмчнр, советск-партийн кдлчнр болн кесг олт гинчнрр кинотеатрин зал дүүрв. Тедн дунд манд ах-дү болгч Карачаев-Черкесск автономн областн делегач бас баанн. Хургэктл кинотеатрин фойед зогсд уга дуковой оркестр татв, делегатир байрлдж, ниргдж биллчхав.

Арви часла, таньгчн күүгч комитетин ахлчин дарук ур Шургучинова Е. Б. ахр угар хургиг секв.

Хальмг таньгчн эдл-ахун болн культури тосхлт күүкд улс орлцх тбрн тускар—КПСС-н таньгчн комитетин негдгч сеглэтр ур Н. И. Жезлов. доклад кев.

—Заводмудар болн фабриксар, колхозмудин болн совхозмудин газрар, тосхлт болн сургьулин заведеньсар — цуг советск олт-амтн чидлән арвл уга кдлдж, коммунистическ партилярн бат хамцнгуугьгар КПСС-н XX-ч хургин тууджлч шиндрмудиг күүгчнр ноолдж йовх цагла, мана таньгчн хальмг күүкд улсин хург болджана—гидж докладчик кев.

—Советск олт амтн бәрси ним ик күүлтд, мана күүкд улсин ик куч-кблсн орлцн болдг.

Олна кергт орлцжах советск күүкд улсин кучр кунд, болв тедү чигә олтд ик ончта куч-кблсн чнриг сәанәр медхәр седхлә, олт дунд ямаран чигн збв уга, цугтанн даджрлгнд бәасн, хаана Арәсан күүкд улсин давсн харьгьу цагур эргдж хәләх кергтә.

Революцин бмн цагт кдлджәх күүкд улсин цуг тоогьас 55 процентн күүнә гермудар заргдг улс болдж тоолдг бәасн. Промышленностьд орунә авн аскн күүртл кунд кдлмш кесн бийн, күүкд улс залу улсас багьар джалв авд бәасн.

Хальмг күүкд улсин хув джиргьн йилгән кучр зовлнчгта бәасн. Хаана цагин йосна кучр хату зокалмудт, даджрмуд бәадг хальмг харьгьу күүкд улс ямаран чигн йос медлго, ямаран чигн збв уга билә.

Алдр Октябрьск социалистическ революц, күүкд улст политическ болн экономическ сулдхвр бгв.

Дәанә аюлд дәвргдсн кучр туру цагт бәасн бийн, мана орн-нутгт 1919—1920 джиямудт бичкн күүкдин болн акрин әрүл-менд харлгәна 1500 шаху учреждень секгдв, бичкдунд 565 ясь, бичкдунд болн акрин 108 гер, 197 консултәц, үснә 108 кухн, кәкәр күүкдин 207 гер секгдв.

Күүкд улсд залу улсн әдл, орн-нутгин цуг эдл-ахун госуларствнн, культури, олна болн политическ джиргьлд орлцх збв бгдснн Конституцд батлгв.

Мана орн-нутгт күүкд улс госуларств толгьалдж чадх збвә, 1958 джилин март сарла болсн суньгьврт 336 күүкд кун СССР-н Деед Советд суньгьгдв. Теднә тоод мана Ставропольск краяс, Яшкуль-

ск района „Лиманный“ совхозин ах хдбч хальмг Кичикова Шура Дохоновна, Сари-Тюзск дундин школин директор карачаевк Хабнбит Аубекировна Алкиева, эмч, орс күүкд кун Марня Павловна Никулина, „Кубань“ колхозин знеьевой Черкешанка Пока Аслан-Череевна Андреевна суньгьгдчхав.

Куч кдлсчнрин депутатрин Хальмг таньгчн Советд 28 күүкд кун, района болн сельск Советмудәр—423 күүкд кун депутатирт суньгьгдсн баанн.

Күүкд улсиг гардгч кдлмшт обдулггнд мана партн ик оньг бгнә. Олдә цагт куч-кблсчнрин депутатрин таньгчн Советин ахлчин дарук болдж Шургучинова Е. Б. кдлджәнә, ВЛКСМ таньгчн комитетин сеглэтр Педерова К. Д. кдлджәнә. Кесг күүкд улс таньгчн күүгч комитетин отделмудәр, КПСС-н таньгчн комитетд, райкомсар кдлджәхәнә.

30 гар хальмг күүкд комсомольск кдлмшт йовцхана. Тедн дунд Сарпинск района негдгч сеглэтр ур Емагинова, уурмуд Кулишева, Барханова, Мясникова, Долгина, болн нань чигн кесг күүкд.

Болв күүкд улс дунд кедлжәх кдлмшт ик дуту баанн. Зәрм райкомс болн райисполкомс күүкд улсиг гардгч кдлмшт орулхасн аягьд, икәр саглджагьад обдулгнә. Улгүрн: Яшалтинск районд (райкомин сеглэтрнр ур Бондарев, райисполкомин ахлчин ур Ширипов) райкомин болн райисполкомин отделин заведующ болдж кдлджәх нег чигн күүкд кун уга. Фермд управлюющ болдж кдлджәх, ах хдбч, колхозд болн совхозд бригадирмуд болдж кдлджәх күүкд улс йир багь.

Им йовдл Сарпинск районд бас баанн. Ода күүртл мана таньгчд күүкд улс дундас нег чигн колхозин ахлч, нег чигн совхозин директр уга. Тийгтлән манд гардгч кдлмшт обдулгд күүкд улс угай? Кадрмуд манд бәанн, болв партийн болн советск организацс эн кдлмшт багьар оньган бгнә.

Культури революцин ашиг мана таньгчн улгүрәс үздж болхмн. Мана таньгчас ик номтир гарв. Тедн дунд: Хальмгин күүкд Буляш Тодаева—филологическ наукин кандидат, моньгьл болн китдин келнә специалист, ода СССР-н Науксин Академд ах научн кдллч.

Хойр сар хооран дакад нег Хальмгин күүкн—Жигжанона Лидия Георгиевна номт нер зүүв, ода Хальмг таньгчн научн-шиндлгьнә институтд кдлджәнә.

Ода хальмг күүкд кун кезәнчк, хув уга, дладжрулдж йовснларн әдл биш. Тедн-шунмгә тосхачир. Мана балгьснә уулынсар йовхларн, хальмг күүкд улс эс кдлджәх нег чигн тосхлт үзхн угат, таньгчар эргәд йовларн, мана совхозмулар, колхозмудар альдн болвчн хальмг күүкд улсла харьгьт,—гидж докладчик кев.

Мана күүкд улс цуг олт амтнә эдл-ахун шунмгә то-

счачнр биш, тедн энкәр Трскнннн батта харсачнр. Зөрмг разведчик болн санитарк Хаглышева Асин болн суртә партизанк Хахлынова Тамарин нердиг бидн кезә чигн мартх збв угавдн.

Мана партин турун дуудрар, эврәнн сән дулар фронтд олад, Трскән харсгч дәнд орлцсн Ховинова Антонина, Гаряева Клавдия, Очирова Валентина болн Палеева Нюдла, мана эн хуртг орлцжацхана.

Хуртг суньгьгдсн 350 делегатс 192 кун колхозмудар болн совхозмудар кдлдж, бдрхн джилмудт мах, ус, тос гаргьлгьарн Америккиг кбддж күүкдн гидж мана партин тавсн тбрнг күүгчәр ноолдж йовцхана.

Мана таньгчд ик тосхлт болдж йовна. Шин гермүд, школмуд, больницс болн нань чигн. Тосхлтс эс кедджәх газр нам уга. Хальмг таньгчн предприятиясар 1369 күүкд кун кдлнә, теднәс 458 хальмг күүкд кун. Тосхлтд 226 күүкд кун кдлнә, теднәс 154 хальмг күүкд кун. Хальмг күүкд улсин дундас каменшикүд, штукатурумд, малармүд, мотористнр болн нань чигн специалистнр элвгәр гарч йовцхана. Шугуатури бригадин бригадир Дентелинова М., каменшикүд Лидия-Гаряева М., Хазыкова Р.—әднә нердн таньгчар туурв.

Эдл-ахун болн культури тосхлтиг күүгч ик тбр мана таньгчн бмн баанн. Эн агьу ик тбрнг күүгчд мана күүкд улс лавта ик доньгн болхмн. Коммунистическ обществнн шунмгә тосхачир—советск күүкд улс тууртхә!—гидж ур Жезлов докладчн чилә.

Балгьсна пионермүд болн октябртә күүкд улсин хургиг йбрәснә хдбн, ур Жезловин докладар күүндвр эклв. Турун болдж босдг уг авсн, Юстинск района делегатк Актюбеева Д.—кесг джил хооран хальмг теегәр хуучна йоснла болн бәадллә ноолдә эклж кехд, күүкд улсин джисән ямаран ик чнртә туссан күүгснә тускар, тер кдлмшт турун нүүрт шунмгәгьар кдлдж йосн күүкд улсин тускар кев.

Мана таньгчн тосхлтиг агьу ик кдлмшиг үзмдгьгьар күүгчнн кергт, зусн болгьн кдлмшәрн туурсн мана күүкд улсиг, тер дотр багьчудиг, шунмгәгьар орлцтхә гидж дуудал, сууланн эврәнн бичсн шүлгән умшдг бгв.

Каменшикүдин бригадин бригадир Цуцкова М.: балгьсна ик тосхлтд кдлджәх, минн бригад эн джилин негдгч кварталин зурагьан 145 процентд күүвә. Джилә зурагьан Алдр Октябрин 41-ч бидн күүгчәр зүткджәнәвдн,—гидж кев.

—Минн бригадт нургьлж хальмг күүкд кдлджәнә. Бидн орс, хальмг гидж йилгьл уга, ни-нищнчгьу бул болдж кдлнәвдн. Май сарин нег шиниг уктдж кесн дбрлән-дән зурагьан 193 процент күүгдг күүвәвдн. Мана хотл балгьсн—Элстиг улм цаарандн цецгьлхнн төлә цуг аргь чидлән арвлшгвдн гидж

таньгчн күүкд улсин хургиг иткулджәнәв—гидж угән чилә.

Москвагьас ирсн хальмг күүкд улсин делегацин нерн дее-рәс Хальмг таньгчн күүкд улст ур Джамбанова А. халдун мендән келв. Хальмг күүкд кун кезәнә ягьдж бәаснн, хальмгин теегәр күүкд улсин джисән ягьдж турун эклснә тускар эн цаарандн келв.

Западн района делегатк Лавгаева Б.—би одахн эврәнн тбрскн газрури ирләв. Эврәнн таньгчн мал бсклгьнд икдл болк санагьар, гертән бәадл күүкд улсас әрлнн-шишән звено бурдгьлгь, ик ургьц ургьадж авхар кдлдж йовна—гидж кев.

Элст балгьсна делегатк Костикова А. Д. таньгчн эдл-аху болн тосхлт делгүрүд күүкд улс ямаран донь болсиг келдж цәйлгьд, ода мана таньгчн болн балгьсна бмн бәәх, күүгчдәд уга ик кергүлин тускар кев.

—Элст балгьсн деер хувц уйдг ласк, күүкд улсин курс гаргьхмн. Балгьсна тосхлт болдjax газрмулар дор ормднх кдлмшчирт олт зүгн хот-хол хулдлг ларекс секхмн. Балгьсиг кеерүлдж сәәхрулхнн кергт, балгьсна гертән бәадг күүкд улс бдр болгьн хошагьад часл гарч кдлмш келг болгьхмн,—гидж селгән эн бгв.

Юстинск района делегатк Альниносова—хасг күүкд кун: 1948 джиләс нааран хальмгин газрт хдбч болдж кдлджәнәв. Мана хдбчнр джил ирвәс улм хдбнә төлә икдулад йовцхана. Эн джил бидн 100 хдбнәс 125 хургьд менд гаргьд аввдн. Хальмг күүкд улсин таньгчн хуртг орлцад, эврәнн хасг келәрн уг келсндән икәр байрлджана, —гидж кев.

„Победа“ колхозин эрдин-шишән звенеевой Овчарова: минн звенод 9 күүкн кдлнә. 40 гектар газрт эрдин-шишә тәрдж ургьагьад, гектар болгьнас 20 центнер ургьл авхар угән бгүвдн. Сән ургьц авхин кергт, тәрх газран эртәсн белдәд, 380 тонн малин шегбог збддж асхвдн, тәрәнә экән бас цаглань белдвдн. Эрдин-шишәгьас ик ургьц авхар зүткджәх социалистическ дбрлдәндән Сталинә нертә колхозин звеног дуудджана, —гидж кев.

Ах-дү болгч Карачаев-Черкессәс ирсн күүкд улсин делегациг толгьалдж ирсн ур Саруева КПСС-н Карачаев-Черкесск обкомин болн облнсполкомин илгәсн йбрәл умшдг бгв.

Карачаев-Черкесск бичәч ур Байрамукова хальмг күүкд улсин таньгчн хуртг нерәдсн шүлгән умшдг бгсиг, делегатир ниргдж алых ташдж тосцхав.

КПСС-н Ставропольск крайкомин сеглэтр ур П. Шаповал КПСС-н крайнн комитетин болн крайнн күүгч комитетин, илгәсн йбрәлиг умшдг бгв. Хальмг таньгчн күүкд улс, куч-кблснә ик күүлтс цаарандән бәртхә гидж ур Шаповал дуудв.

СССР-н Деед Советин депутат Кичикова Ш. Д.—9 н настадан эцкәсн бчнч үлдәд,

кенз бичкн дууртгәгьән, ганц эктәгьән кецү туру зовань бсләв. Зуг мана советск йоснә нилчәр, коммуна партин болн советск правительствнн килмджәр, би, сургьулн уга, харнчгьу хальмг күүкд кун, Деед Советин депутатд суньгьгддж, советск правительствнн член болув. Эн ним ик байрта кишгтә джиргьл бгсн мана туурсн коммуна партн унн седклиннә ханлан күүгджәнәв

—Хдбдинн тоогьинн гар, угагьар увләс гаргьдж авв Ода нег чнртә керг бмн бәәнә. Тернә—хдбнә киргьәнә. Хдб киргьлгьнә болзг бдрлв. Хдб болгьнас 9 килограмм ноос ав болдж угән бгләв. Тер даалгьврн лавта күүгчә гидж эн хальмг күүкд улсин тоомсрта кургиг иткулджәнәв,—гидж кев.

КПСС-н таньгчн обкомин болн куч-кблсчнрин депутатрин таньгчн Советин нерн деерәс хальмг күүкд улсин хургиг ур Сангаев Э. А. йбрәв.

Таньгчн профсоветс, Ставропольск пединститутин хальмг отделенә студентирәс, филологическ наукин кандидат, Буляш Тодаевас, хальмг күүкд улсин джисәнд бмн орлцдж йовсн Майоровас, Арфеьевас, Косиевас, КПСС-н ЦК-д бәәх курст сурчәх Очировас болн Косиевас хальмг күүкд улсин хургин нерн деер йбрәлин суньгьгуд ирв.

Омнә Хальмг таньгчд кдлдж йовсн, ода эн хуртг ирдж эс чадсн цуг күүкд улст хәрүдин суньгьг илгәхнн гидж хург нег дуугьар шиидв.

Советск Союзин Коммунистическ партин Центральн Комитетд йбрәлин суньгьг илгәхнн гисн селвиг хуртг орлцдjax улс нег дуугьар ниргдж алых ташдж батлчав.

Таньгчн хальмг күүкд улсин хург, цуг Хальмг таньгчн күүкд улсур кегч дуудвр батлж авв.

Хальмг күүкд улсин таньгчн хургин делегаткс Кундлгьнә грамотар ачлгьлчав.

Производствд сән кдлчнрт—хдбчнрт, саальчнрт, тосхачнрт, тугьлчнрт, Карачаев-Черкессәс ирсн гинчнрт, Советск Союзин Героймудин экир—Деликовад болн Зигу-ненкод, гражданск дәндн орлцч Нарма Шапуковад, пенсционерк У. Надбитовад болн Гаряевад унтә белгүл бгддв. 100 күүкд улс унта белгүләр ачлдчхав.

Хург кдлмшән чиләв. Оркестр Советск Союзин гимн татв. Йбрәлин лозунгс соньсгдчхав. Алдр Коммунистическ партиг, советск күүкд улсиг болн олт келн-амтнә ни бәйлгьиг укдjax алых ташдан кесгтән залд ниргв.

Хургин суулар хальмг дунбингьн госуларствнн ансамбль ик концерт узулв.

Хойрдг бдртн хургин делегатир пионермудлә, школьникудла болн производствнн нүүрт йовачнрла харгьцхав. Кинотеатрин залд профсоюзн ансамбль концерт узулв.

Хальмг күүкд улс алдр Трскндән болн коммунизмүр кдлдж йовк Коммунистическ партнән кемджән уга дургагьан даки нег узулв.